

РОЛЬ ГРОМАДЯНСЬКОГО ВИХОВАННЯ У СТАНОВЛЕННІ ДУХОВНОСТІ ГРОМАДЯНИНА

У статті розглядається суть явища «громадянське виховання» та його мета, суть поняття «громадянськість» та її основні елементи, а також шляхи формування духовності громадянина в системі знань, умінь, позитивної мотивації, спеціальних якостей особистості.

Соціальні зміни, притаманні сьогodenню, відбуваються не лише в економіці, але й у розвитку духовності громадян сучасного суспільства. Тому одним із важливих завдань школи в умовах національного відродження України є виховання гармонійної, духовно багатой та національно свідомой особистості; високий рівень розвитку естетичних почуттів дітей допоможе їм у майбутньому зрозуміти і оцінити красу природи, красу людини, красу Батьківщини.

Проблема громадянського виховання досліджувалась і продовжує розроблятися представниками різних наук: філософії (Б. Ананьев, В. Асмус, А. Буров, Л. Виготський, І. Зязюн, М. Коган); педагогіки та психології (Ш. Амонашвілі, Д. Водзенський, В. Крет, В. Лабунець, А. Пінт, В. Сухомлинський, С. Якобсон). У багатьох педагогічних дослідженнях, присвячених цій проблемі (В. Асмолова, В. Григорова, Н. Соколова, К. Каргін, А. Луговський Р. Любімая, Л. Федорова та інші), розглядаються теоретичні основи взаємозв'язку і взаємовпливу громадянського виховання. У педагогічній практиці вивчаються різні аспекти проблеми громадянського виховання засобами мистецтва [4]. Гуманність, доброта, щирість, любов до Батьківщини, до природи, шанування батьків, гостинність і працелюбність, співчуття, милосердя – це моральні якості, які школа повинна виховати в учнів.

Мистецтво сприяє прийняттю учнем більш високої системи цінностей, які засвоюються переживанням, а не логічним розумінням та запам'ятовуванням. Цю ідею розробляють у своїх працях вчені, спеціалісти в галузі естетичного виховання, В. Шацька, Д. Кабалевський, Н. Ветлугіна, А. Канеман, А. Хрипкова та ін. В їхніх роботах мистецтво розглядається як механізм зв'язку моральних та естетичних впливів, а мистецька культура особистості – як перетин морального та естетичного розвитку, який породжує цілісні морально-естетичні якості особистості [3].

В умовах глобалізаційних процесів особливого значення набуває процес громадянського виховання дітей у загально-освітньому навчальному закладі. В. О. Сухомлинський зазначав, що морально вихована людина – це людина, здатна відчувати і співчувати, аналізувати життєві явища та естетичні об'єкти,

* Дегтярьова Л. В.

НА ДОПОМОГУ ПЕДАГОГУ

знати засади духовно-практичного освоєння дійсності та керуватися цими принципами в повсякденному житті. Моральне виховання тісно пов'язане з естетичним, таким чином, одним із засобів морально-естетичного впливу на дітей є мистецтво.

Серед дітей та молоді падає духовність, що пояснюється насамперед зниженням рівня життя в Україні, відсутністю соціальної захищеності, явним і прихованим безробіттям, інфляцією, невизначеністю моральних орієнтирів у політиці держави і повсякденному житті. Засоби масової інформації та комунікації дедалі більше впливають на суспільство й особливо на молодь, пропагують насилля, зброю, силу, прищеплюють моральний релятивізм, конформізм і цинічно-гедоністичне ставлення до повсякденності. Усе це призводить до відчуження дітей, реалізації найчастіше в субкультурі, і врешті-решт до певного заперечення духовності й моральності як суспільно й особистісно значущих феноменів. Ці процеси посилюються кризовим станом сучасної сім'ї, яка перестає відігравати роль головного каналу залучення дитини до моральних начал і джерел розвитку моральності. Ситуація загострюється й тим, що вироблені в попередні десятиліття суспільні ідеали мали узагальнений, регламентований, державницько-класовий характер, а не зверталися до внутрішнього, особистісного світу кожної людини. Тому перехід від глобальних суспільних категорій, від публічної риторики про моральність до розуміння духовності як складного психічного феномена самоусвідомлення особистості в сьогоднішніх умовах спричиняє багато проблем і навіть кризових ситуацій. У цьому контексті велике занепокоєння викликають процеси, що призводить до відчуження дітей та молоді від моралі, спонукає їх до власних пошуків самовизначення.

Дмитрівська загальноосвітня школа I-III ступенів Каховського району проводить експериментальну роботу з проблеми «Громадянське становлення особистості учня». Актуальність цієї проблеми в українському суспільстві в період сучасних глобалізаційних процесів і в нашій школі великою мірою зумовлюється необхідністю державотворчих процесів на засадах гуманізму, демократії, соціальної справедливості, що мають забезпечити усім громадянам рівні можливості для розвитку й застосування їхніх потенційних здатностей, досягнення суб'єктивно привабливих і водночас соціально значущих цілей як умови реалізації найголовнішої соціально-психологічної потреби особистості – потреби в самовизначенні та самоствердженні.

Процес розбудови й утвердження суверенної, правової, демократичної, соціально орієнтованої держави органічно пов'язаний із становленням громадянського суспільства в Україні, що передбачає суттєву трансформацію світоглядних орієнтацій та самосвідомості народу.

Актуальність громадянського становлення особистості як в Україні, так і в нашій школі зумовлюються водночас процесом

НА ДОПОМОГУ ПЕДАГОГУ

відродження нації. Для України, яка є поліетнічною державою, громадянське виховання відіграє особливо важливу роль ще й тому, що воно покликане сприяти формуванню соборності України, що є серцевиною української національної ідеї. Саме на базі морально-етичного виховання та демократичних цінностей, що мають лежати в основі громадянського становлення особистості, можливе об'єднання різних етносів і регіонів України задля розбудови й вдосконалення суверенної, демократичної держави, громадянського суспільства.

Ці процеси вимагають формування морально-естетичної культури. Важливу роль у цьому плані відіграють усі ланки системи освіти загалом і громадянська освіта та виховання зокрема, особливо в суспільстві перехідному, де вони не тільки підтримують, а й закладають основи демократичної ментальності, формують у громадян ідеї та поняття про права і обов'язки людини, виховують здатність до критичного мислення, уміння відстоювати свої права, інтереси, переконання, усвідомлювати свої обов'язки та виявляти толерантність до поглядів іншої людини, керуватися у вияві соціальної активності демократичними принципами.

Оскільки громадянське виховання набуває сьогодні особливого значення, то виникає гостра потреба у визначенні основних засад, цілей, напрямів, змісту, форм і методів громадянського виховання, які цілеспрямовано та ефективно забезпечували б процес розвитку і формування громадянина, тобто особистості, в якій органічно поєднуються високі моральні чесноти, громадянська зрілість, патріотизм, професійна компетентність, самоактивність, естетичні смаки, творчі начала, потреба у самовдосконаленні, почуття обов'язку й відповідальності перед суспільством, Батьківщиною.

Мета громадянського виховання учнів у Дмитрівській школі полягає у формуванні національно свідомого громадянина, патріота, професіонала, тобто людини, якій притаманні особистісні якості й риси характеру, світогляд та спосіб мислення, почуття, вчинки та поведінка, спрямовані на саморозвиток та розвиток демократичного громадянського суспільства в Україні. Ці якості мають органічно поєднуватися з потребою та умінням діяти компетентно й технологічно. Тому виховний процес спрямований передусім на розвиток патріотизму, любові до свого народу, до України. Важливою якістю українського патріотизму має бути турбота про благо народу, сприяння становленню й утвердженню України як правової, демократичної, соціальної держави, готовність відстояти незалежність Батьківщини.

З патріотизмом органічно поєднується національна самосвідомість громадян, яка базується на національній ідентифікації: вибирає в себе віру в духовні сили своєї нації, її майбутнє; волю до праці на користь народу.

Уміння осмислювати моральні, естетичні та культурні

НА ДОПОМОГУ ПЕДАГОГУ

цінності, історію, звичаї, обряди, символіку; систему вчинків, які мотивуються любов'ю, вірою, волею, осмисленням відповідальності перед своєю нацією.

Одним з головних показників громадянської зрілості в навчальному закладі є досконале володіння українською мовою, постійна турбота про піднесення її престижу та впровадження її в усі сфери життя суспільства.

Важливе місце в змісті громадянського виховання школи посідає формування культури міжетнічних стосунків. Культура міжетнічних стосунків – це реалізація взаємозалежних інтересів етносів, народностей у процесі економічного, політичного, соціального й духовного життя на принципах свободи, рівноправності, взаємодопомоги, і толерантності.

Культура міжетнічних стосунків має економічну, політичну, правову та духовну основи. Деформація цих основ призводить до конфліктних міжетнічних стосунків, проявів шовінізму та інших небезпечних для громадянського миру й злагоди ситуацій.

Культура міжетнічних стосунків проявляється в повазі до інтересів, прав, самобутності великих і малих народів: у підготовці особистості до свідомого життя у вільному, демократичному суспільстві; готовності й умінні йти на компроміси з різними етнічними, релігійними групами заради соціального миру в державі.

Громадянське виховання дає змогу стимулювати також розвиток планетарної свідомості, яка включає відчуття єдності й унікальності життя на Землі, повагу до всіх народів, їх прав, інтересів і цінностей; розуміння світу як єдності і різноманітності, системи держав, які мають мирно співіснувати, співпрацювати в умовах свободи, на засадах моральних ідеалів, гуманізації міжнародних стосунків, визнання головним пріоритетом права людини, націй і народів, постійної уваги до світових проблем. Тому визначальною характеристикою громадянської зрілості учнів школи як результату громадянського виховання є розвинена правосвідомість – усвідомлення своїх прав, свобод, обов'язків, ставлення до Закону, до державної влади. Правосвідомість охоплює знання, почуття, волю, уяву, думку і сферу підсвідомого духовного досвіду особистості.

Громадянська зрілість підрастаючого покоління включає й бережливе ставлення до природи, що є справою як внутрішньодержавною, так і міжнародною. Це ставлення проявляється в особистій причетності й відповідальності за збереження і примноження природних багатств, виробленні уміння співіснувати з природою, нетерпимості і безкомпромісної боротьбі проти губителів природи, усвідомленні особливостей і основних екологічних проблем навколишнього середовища.

Найважливішою складовою громадянської свідомості є моральність особистості. Вона включає гуманістичні риси, що являють собою єдність національних і загальнолюдських цінно-

НА ДОПОМОГУ ПЕДАГОГУ

стей: доброта, увага, чуйність, милосердя, толерантність, совість, чесність, повагу, правдивість, працелюбність, справедливість, гідність, терпимість до людей, повагу й любов до своїх батьків, роду. Названі якості визначають культуру поведінки особистості. Норми моралі полегшують сприймання норм правових, які, в свою чергу, сприяють глибшому усвідомленню моральних істин. Моральна свідомість дозволяє побачити й усвідомити ту межу моральної поведінки, за якою починаються аморальні і протиправні вчинки. Високоморальна свідомість стимулює соціально ціннісну поведінку, застерігає від правопорушень. Значне місце у змісті громадянського виховання посідає формування культури поведінки особистості, що виявляється у сукупності сформованих соціально значущих якостей особистості, заснованих на нормах моралі, закону, вчинків людини. Культура поведінки виражає, з одного боку, моральні вимоги суспільства, закріплені в нормах, принципах, ідеалах закону, а з другого – засвоєння положень, що спрямовують, регулюють і контролюють вчинки та дії людини.

Увесь освітній процес Дмитрівської школи насичений різними аспектами громадянського виховання. Однак особлива роль тут належить предметам соціально-гуманітарного циклу, а саме: історії, географії, природознавству, суспільствознавчим дисциплінам, літературі, як українській, так і світовій. До них долучаються й предмети художньо-естетичного циклу, а також ті, що входять до шкільного компонента освіти. До навчального плану введено факультативи, курси за вибором, гуртки, що спрямовані на формування інтелектуально розвиненої особистості, національної свідомості, патріотичних почуттів, виховання інтересу до минулого та сучасного України: «Права дитини», «Видатні постаті України», «Ми – громадяни України». Учні школи працюють у секціях МАН: «Етнологія», досліджують і вивчають питання, пов'язані з історичними подіями та традиціями українського народу.

Основні питання формування особистості громадянина розглядаються на засіданнях методичних рад, педагогічних рад та методичному об'єднанні класних керівників.

У процесі формування громадянина України учителями школи широко впроваджуються форми і методи народної педагогіки. Проведено «Андріївські вечорниці», осінній ярмарок, година спілкування «Село моє, для мене ти єдине», «Краса врятує світ», «Години милування природою», тижні мистецтва, толерантності, правознавства, години моральності.

На базі навчального закладу понад 20 років діє Козацька республіка, яка дає можливість розкрити духовний світ кожної дитини. Сприяє розвитку впевненості в собі та бажання збагачувати свій духовний світ. Козаки школи багато подорожують «Козацькими стежками», вивчають славну козацьку історію.

Результативність громадянського виховання в школі великою мірою зумовлюється тим, наскільки ті чи інші форми,

НА ДОПОМОГУ ПЕДАГОГУ

методи виховної діяльності стимулюють розвиток самоорганізації, самоуправління дітей, підлітків, юнацтва, молоді. Чим доросліші вихованці, тим більші їхні можливості щодо критично-творчого мислення; здатності до самоактивності, творчості, самостійності; усвідомлення власних світоглядних орієнтацій, які є основою життєвого вибору, громадянського самовизначення.

Література:

1. Вахнянин А. Дещо про значення пісень народних у слов'ян, іменно у Русинів // Основа. – 1871. – Ч. 83. – С. 327–328; Ч. 84. – С. 331–332; Ч. 85. – С. 334–335.
2. Ващенко Г. Виховний ідеал. – Полтава: Полтавський вісник, 1994. – 191 с.
3. Сухомлинський В. О. Народження громадянина / В. О. Сухомлинський. – К.: Рад. шк, 1970. – 287 с.
4. Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності // Шлях освіти, 2001.

Ігнатченко Г. І.*

ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА З ДІТЬМИ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ

У статті йдеться про особливості роботи соціального педагога з дітьми з особливими потребами та з родинами, у яких виховуються діти, з психофізичними розладами.

Процес гуманізації ставлення суспільства до осіб з обмеженими можливостями і процес інтеграції їх у всі сфери соціального життя вимагає від нас шукати нові, більш ефективні форми реалізації соціально педагогічної допомоги даній категорії осіб.

Соціальна допомога – це комплекс гуманітарних послуг в цілях надання адресної підтримки, що приводить до поліпшення соціального функціонування в тих ситуаціях, що викликаються несприятливою внутрішньою і зовнішньою дією [2].

Саме соціальний педагог є підготовленим фахівцем в галузі стосунків в соціумі. І якщо йдеться про роботу з особами, які мають психофізичні проблеми в розвитку, то вся діяльність соціального педагога буде підпорядкована корекції дефектів розвитку і зняттю соціальної дезадаптації.

Чим нижче рівень психічного розвитку дитини, тим вище має бути рівень освіти педагога, відзначав відомий німецький педагог-дефектолог П. Шуман. Складність комплексного вирішення проблем людини, яка має вади розвитку, висуває на перше місце етичні вимоги до соціального педагога.

Професіоналізм соціального педагога, який працює з дітьми, котрі мають вади розвитку, – це актуальна проблема сучасної науки і практики (вона передбачає високий рівень

* Ігнатченко Г. І.